

Oponentský posudek na diplomovou práci Karolíny Vinické

Knihovna jako genderovaný prostor

Předkládanou diplomovou práci jsem si přečetla s velikým zaujetím, neboť se jedná o tematicky neotřelý projekt s jedinečnou výzkumnickou pozicionalitou. Karolína Vinická si klade za cíl různými metodami zjistit, „jakým způsobem knihovna vytváří, odráží, recykluje a podporuje genderové normy“. Předmětem výzkumu je nejen fyzický, ale též socio-kulturní prostor Městské knihovny v Praze (MLP) nahlížený kritickou perspektivou feministické geografie za využití genderu jako analytického nástroje zkoumání. Dalšími využitými metodami jsou polostrukturovaný rozhovor a pozorování. Specifikem diplomního projektu je skutečnost, že autorka zná knihovnu (fyzicky i symbolicky) zevnitř jako její někdejší zaměstnankyně a její zkušenosti z kontaktu se čtenáři a čtenářkami ji inspirovaly, aby instituci „četla“ genderovými očima.

Práce mě tematicky oslovila i proto, že osobně je pro mě knihovna obecně *domovem daleko od domova* (či domovem mimo domov), přesně jak Karolína Vinická v konceptualizaci knihovny v práci zmiňuje, ale také proto, že výzkum zčásti probíhal v pobočce, kam pravidelně chodím. A jelikož ji nejčastěji navštěvuji s dětmi, patrně bych bezezbytku reprezentovala stereotypní návštěvnici MLP tak, jak zkoumanou instituci popisuje nejen diplomantka, ale též statistiky o uživatelích a uživatelkách knihovny, jichž ve výzkumu diplomantka také využívá.

Jakkoliv tedy práci hodnotím jako tematicky originální a pozicionalitu autorky za výborně zpracovanou, je mi velká škoda, že se potenciál tématu nepodařilo zcela naplnit. Je tomu tak dle mého soudu z několika důvodů: Diplomová práce setrvává výsostně na deskriptivní úrovni a jakkoliv je srozumitelně a logicky strukturovaná, aplikace popsaných teorií je schematická, povrchní a nedaří se je vytěžit při vlastní analýze prostoru, ať již fyzického, tak symbolicko-kulturního. Místy je práce repetitivní, místy zbytečně detailní; vypisovat seznam všech 42 poboček MLP, seznam všech ředitelů a ředitelek instituce za celou existenci organizace či seznam všech literárních žánrů z *Encyklopedie žánrů* dle Mocné a Peterky (2004), aniž by toto mělo přímou souvislost s výzkumem, ilustruje jak nejistotu autorky při třídění relevantních informací a dat, tak neohrabanost tváří v tvář analytickému potenciálu práce. Pro účely práce, myslím, postačí vědět, jaké žánry „detekuje“ sama MLP, jakož i to, že se jedná o celopražskou knihovní instituci v příslušný počtem poboček.

Autorka je úspěšná při rozpoznávání subtémat, momentů či bodů vhodných pro genderovou analýzu, avšak tuto se jí nedaří vždy provést. Za velmi dobrou pasáž považuji právě diskusi nad literárními žánry, jejich prostřednictvím se knihovna snaží čtenářům a čtenářkám usnadnit orientaci v knihovním fondu ve volném výběru a pomocí piktogramů příslušných každému ze 16 žánrů, které MLP „uznává“, též ve

vlastním prostoru konkrétních, studovaných poboček. Autorčin rozhovor i pozorování přináší nečekaná zjištění, kdy se výběr žánrů, se kterými MLP pracuje, ukazuje být arbitrární volbou z konce 90. let, podobně je tomu s podobou piktogramů. Méně překvapivé pak je, že obě pojetí jsou genderově stereotypní, jakož i fakt, že ve vedoucích pozicích byli/jsou častěji muži než ženy, ale že ženy v této finančně podhodnocené oblasti, jakou knihovnictví je, tvoří takřka tři čtvrtiny zaměstnanecké kohorty. Zajímavé naopak je umístění literatury pro ženy a dívčí literatury do zadních koutů volného výběru zkoumaných poboček.

Autorka v práci podrobuje zevrubnější analýze dva žánry spojené s femininitou, a sice tzv. *červenou knihovnu a literaturu pro ženy*. Oba žánry uvádí též Mocná a Peterka, avšak MLP s žánrem červené knihovny nepracuje. Nasnadě je tedy otázka, proč je tento žánr v textu práce diskutován a není zahrnut pod literaturu pro ženy? Naopak, MLP pracuje s žánrem *dívčí literatura*, kteroužto však autorka v teoretické práci nijak nerozebírá. Tato asymetrie v žánrech teoretizovaných jako genderované a těch, které MLP sama využívá, je dle mého názoru koncepční chybou a poprosila bych u obhajoby o její vyjasnění.

Diplomantka si dobře všímá, že žánry, se kterými dále MLP pracuje, nejsou nikdy přiznaně či explicitně mužské či chlapecké, nejsou označeny příslušnými adjektivy. Dobře poznamenává, že tato klasifikace žánrů zaprvé etabluje maskulinitu jako normu, zadruhé že segreguje uživatele a uživatelky dle genderu. Nicméně symbolicky sama v diplomové práci tuto segregaci opakuje tím, že tzv. mužské žánry nepodrobuje kritice, jako ženské žánry výše. Gender není jen o ženách! Jak by si stály například *detektivky, kriminální romány* či *westerny* coby součást *dobrodružné literatury*? S těmito žánry MLP totiž operuje.

Zjištění a některé ze závěrů práce jsou formulovány příliš striktním, ultimátním jazykem. Autorka často používá přísné, hodnotící soudy tam, kde by textu slušela nuancovanost a otevřenost vůči dalším interpretacím. Rozumím tomu, proč autorka považuje separaci žánrů na „ženské“ či „dívčí“ za problematické a mající negativní důsledky pro chápání genderu jako nedichotomní kategorie. Zároveň se však můžeme na explicitní pojmenování obsahů určených ženám podívat optikou, která umožňuje otevřené *zviditelnění* žen ve veřejné instituci a veřejném, resp. poloveřejném prostoru, kde je, jak práce sama v teoretické části konstatuje, feminita zpravidla přehlížena či marginalizována. Líbí se mi argument, že klasifikace „ženských“ žánrů (jejichž obsah je samozřejmě předmětem rozsáhlých feministicko-literárněvědných diskusí a obecně cílí na uspokojení romantických představ o (heterosexuální) lásce) symbolicky vylučuje muže nejen z jejich čtení, nýbrž také z možnosti rozvíjet emocionální stránku svého života (str. 55). Autorka v tomto ohledu nicméně zakládá tuto exkluzi nikoliv na relevantní zdrojové literatuře, ale na několika náhodných diskusích s muži-čtenáři,

kteří výpůjčku „ženské“ literatury ospravedlňovali tím, že tato je pro manželku. Nemyslím si, že toto – byť analyticky relevantní – anekdotické setkání lze extrapolovat na celé čtenářstvo.

Po formální stránce lze konstatovat, že je práce takřka prosta překlepů, byť jsem našla dvě místa, kde došlo k záměně slov, která pozměňují význam autorčina argumentu. Na str. 66 má diplomantka spíše na mysli, že je pobočka Lužiny otevřená a nikoliv „uzavřená“ 36 hodin. Na str. 40 pak došlo k záměně slova „činitel“ za slovo „ničitel“: MLP patrně není „pasivním ničitelem, který neproblematicky reprodukuje státem uznávané identifikační kategorie“. Práci by nicméně prospěla lepší proodkazovanost a ke zvážení je též užití takových bibliografických zdrojů pro inspiraci, které instituci knihovny chápaly jako genderovaný prostor a podrobily jej v tomto směru analýze.¹

Práce mě samotnou podnítila k dalším úvahám nad konceptem knihovny coby genderovaného prostoru; dokážu si přestavit „laboratorní“ experiment se zúčastněným pozorováním v oblasti literatury pro mládež s umístěním např. série o Harry Potterovi pod „dívčí“, „dobrodružnou“ či jinou „etiketou“ či teoretizaci nomadismu a hladkém vs. rýhovaném prostoru dle Deleuze a Guattariho v případě pojízdné knihovny. Toto jde však za rámec práce, tudíž si zde vedle výše nastíněných dotazů k obhajobě dovolím ještě několik otázek přímo k textu/výzkumu:

1) Jaké další kategorie (mimo genderu) s ohledem na intersekcionalní analýzu by byly vhodné pro rozšíření záběru Vaší práce a proč? Jakou roli by v této souvislosti mohl hrát sociální a kulturní kapitál?

2) V práci jednou zmiňujete relativně nový žánr literatury *young adult*. Jaké možnosti /a zda vůbec/ skýtá toto označení pro organizaci fyzického, jakož i symbolicko-kulturního prostoru knihovny z genderového hlediska?

3) Jak s ohledem na konstrukce kategorií /a klasifikace čtenářstva/ lze rozebrat fakt, že v prostoru knihovny se člověk stává dospělým čtenářem/dospělou čtenářkou v 15 letech?

Práci doporučuji k obhajobě a navrhuji hodnotit známkou 2-3 v závislosti na kvalitě obhajoby.

V Praze, dne 2.2. 2022

Mgr. et Mgr. Tereza Jiroutová Kynčlová, Ph.D.

¹ Např. Rachel Applegate (2008) Gender Differences in the Use of a Public Library, *Public Library Quarterly*, 27:1, 19-31; Geraldine B. King (1995) Women Library Users and Library Users of Traditional Women's Subjects, *The Reference Librarian*, 23:49-50, 179-193; Frederiksen, L. (2015). "Our public library": Social Reproduction and Urban Space in Toronto. *Women's Studies International Forum*, 48, 141–153;